

დავით ჯიჟარიანი

ნა ვიზით და ჩოგონ ვსნავლობთ კონფლიქტებს

მშვიდობისა და სამოქალაქო
განვითარების ცენტრი

თბილისი 2017 წელი

კვლევა მომზადებულია შვეიცარიული საერთაშორისო ორგანიზაცია „HEKS/EPER“- ის მიერ დაფინანსებული პროექტის - „ახალგაზრდები მშვიდობისათვის სამხრეთ კავკასიაში“-ს ფარგლებში, რომელიც ხორციელდება მშვიდობისა და სამოქალაქო განვითარების ცენტრის, საპატრიარქოს საქველმოქმედო ფონდ „ლაზარუს“, აზერბაიჯანელ ქალთა ასოციაციისა და სომხურ ორგანიზაცია „სიუნიკის“ მიერ. პროექტი მიზნად ისახავს სამხრეთ კავკასიაში მდგარი მშვიდობის მშენებლობის ხელშეწყობას.

პუბლიკაციაში გამოთქმული მოსაზრებები ეკუთვნის ავტორს და იგი არ გამოხატავს დონორი ორგანიზაციის პოზიციას

დოკუმენტის შემუშავებაში შეტანილი წვლილისთვის მადლობას ვუხდით: ლალი დევიძეს, მედეა ტურაშვილს და ნანა კალანდარიშვილს.

The research is prepared in the frames of the project “Youth for Peace in the South Caucasus” financed by Swiss international organization HEKS-EPER, implemented by Peace and Civil Development Center, Charity Foundation “Lazarus” of the Patriarchate of Georgia, Union of Azerbaijani Women of Georgia and Armenian Organization “Syunik”. The goal of the project is to promote peace-building process in the South Caucasus.

The views set out in this publication are those of the author and do not necessarily reflect the position of donor organization.

We express our gratitude to Lali Devidze, Medea Turashvili and Nana Kalandarishvili for their contribution in the process of preparation of the document.

აპტორი: დავით ჯიშკარიანი

რედაქტორები: როდამ ცომაია, ელიკო ბენდელიანი

თარგმანი: ნინო კობახიძე

დიზაინი: ციცი ზაკალაშვილი

AUTHOR: David Jishkariani

EDITORS: Rodam Tsomaia, Eliko Bendeliani

TRANSLATION: Nini Kobakhidze

DESIGN: Tsitsi Zakalashvili

David Jishkariani

**WHAT WE KNOW AND WHAT WE
LEARN
ABOUT CONFLICTS**
**Center for Peace
and Civic Development**

Tbilisi 2017

შინაარსი

წინასაბუთო	5
შესავალი	6
ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოები	8
უმადლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებები და კონფლიქტების სწავლება	14
არასამთავრობო სექტორი და მედია	19
შეჯამება	22
Foreword	23
Introduction	24
School history textbooks	25
Higher Educational Institutions and Conflict Studies	30
Non-Governmental Sector and Media	33
Summary	36

რა ვიცი და რას ვსწავლობთ კონფლიქტების შესახებ?

დავით ჯიშკარიანი - ისტორიკოსი

წინასიტყვა

საქართველოს სახელმწიფო აღიარებს, რომ აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი მისი განუყოფელი ნაწილებია. ეს ასახულია როგორც ჩვენი ქვეყნის კონსტიტუციაში, ასევე, ყველა სამართლებრივ აქტში, რომელიც მათ სტატუსს ეხება. სახელმწიფო, ასევე, აქტიურად მუშაობს მათი არაღიარების პოლიტიკაზე. ცდილობს სხვადასხვა ჰუმანიტარული პოლიტიკის გატარებას. ამ პოლიტიკის მიღმა არის ლეგიტიმური შეკითხვა – რა იცის საქართველოს საზოგადოებამ კონფლიქტური რეგიონების შესახებ? როგორ ხდება მათი სწავლება?

კონფლიქტების საომარი ფაზის დასრულებიდან ორ ათწლეულზე მეტია გასული. ეს ის დროა, რომლის განმავლობაში სრულიად ახალი თაობა გაიზარდა, რომელთა განათლება, ინფორმაციული ცოდნა და ანალიზის შესაძლებლობა დიდად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორია სწავლების შინაარსი და დონე საქართველოში.

განათლების სისტემაში არსებული კრიზისი აისახა კონფლიქტების შესწავლის პროცესზე. კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებული პრობლემები დამოკიდებულია სისტემაში არსებულ ხარვეზებთან. ისინი არ შეიძლება განყენებულად აღვიქვათ და გავაანალიზოთ. სამეცნიერო ინსტიტუტების არაეფექტური საქმიანობა, ლარიზი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, არასტაბილური დაფინანსების წყაროები, სასკოლო განათლების პრობლემები, მეცნიერული აზრის კონტროლი სხვადასხვა სახელმწიფო სტრუქ-

ტურების მხრიდან აისახება კონფლიქტების შესწავლის ხარისხზე.

მცირე ადამიანური და მატერიალური რესურსებიდან გამომდინარე, აღნიშნულ კვლევაში დეტალურად ვერ გააანალიზდა, თუ როგორ ასწავლიდნენ უშუალოდ პროფესორ-მასწავლებლები კონფლიქტებს. კვლევის ჩატარებისას, ასევე, გართულდა სხვადასხვა ტიპის დოკუმენტების მოძიებაც, რომელიც საშუალებას მოგვცემდა, უფრო დეტალურად განგვეხილა სწავლების თავისებურებანი. ამასთან, ჩვენ გვიჭირს იმის თქმა, თუ რამდენად განიხილება სილაბუსში/სასწავლო გეგმაში მოცემული საკითხები აუდიტორიაში. აღნიშნული პრობლემები იმაზე მიუთითებს, რომ მსგავსი ტიპის კვლევა მომავალში აუცილებლად უნდა წარიმართოს.

შესავალი

ეროვნულ-დემოკრატიული ინსტიტუტის მიერ 2017 წლის 26 ივლისს გამოქვეყნებული კვლევების თანახმად, საქართველოს მოსახლეობის უმნიშვნელოვანეს ეროვნულ პრობლემათა შორის მესამე ადგილს კონფლიქტები იკავებს, კერძოდ, იგი ამ პრობლემათა 30 %-ს შეადგენს. ის მხოლოდ უმუშევროვნობასა და სიღარიბეს ჩამორჩება.¹ აღსანიშნავია, რომ ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხების ჩამონათვალი 2009 წლის შემდეგ არ შეცვლილა.² ინტერესის პარალელურად ისმება ლეგიტიმური შეკითხვა: რა იცის მოსახლეობამ კონფლიქტის შესახებ და რომელი ფაქტორები მოქმედებენ ინფორმაციული ველის ფორმირებაში?

წინამდებარე ნაშრომში ჩვენ განვიხილავთ კონფლიქტების სწავლების თავისებურებებს საქართველოში. საამისოდ შეირჩა სამი ფაქტორი, რომელიც გავლენას ახდენს იდეებისა და ხედვების

¹ NDI: ყველაზე მნიშვნელოვანი ეროვნული საკითხები კვლავ სიღარიბე და სამუშაო ადგილებია. 26/07/2017. <http://www.tabula.ge/ge/story/122341-ndi-kvelaze-mnishvnelovani-erovnuli-sakitxebi-kvlav-sigharibe-da-samushao-adgilebia>

² https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI%20poll_june%202017_ISSUES_GEO-V.pdf

ფორმირებაზე. ამასთან, განაპირობებს საზოგადოების ცნობიერების დამოკიდებულებას წარსულთან და განსაზღვრავს მომავლის ხედვას.

- 1) სასკოლო ისტორიის სახელმძღვანელოებში მოსწავლეები პირველად³ ეცნობიან ოფიციალურ ისტორიას საქართველოში კონფლიქტების დაწყებისა და გენეზის შესახებ. ეს არის სივრცე, სადაც მათ უყალიბდებათ პირველადი ხედვა ამ საკითხის შესახებ. ჩვენი მიზანია, გავარკვიოთ, როგორაა წარმოდგენილი საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული⁴ კონფლიქტები და როგორ ისწავლება ის ეროვნული სასწავლო გეგმის (ესგ) მიხედვით დამტკიცებულ სკოლის სახელმძღვანელოებში.
- 2) განათლების შემდეგ საფეხურზე, უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, უნივერსიტეტებში, ისწავლება საგნები, რომლებიც ნაწილობრივ ან სრულად ეხება საქართველოს კონფლიქტებს. მათი თემატური და შინაარსობრივი სტრუქტურა განსაზღვრავს შემდგომში ამ სფეროში მომუშავე ბიუროკრატების, სპეციალისტებისა და ანალიტიკოსების კომპეტენციას. ჩვენი მიზანია, გავარკვიოთ, რომელი თემებია ე.წ. „თეთრი ლაქები“, რომლებიც მეტ ყურადღებას საჭიროებს.
- 3) კონფლიქტის შესწავლისას უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებენ არასამთავრობო ორგანიზაციები და მედია. აღნიშნულ საკითხზე ისინი ყველაზე ბევრს და ხანგრძლივად მუშაობენ. მათი წარმომადგენლები აქტიურ მონაწილეობას იღებენ როგორც კონფლიქტების ანალიზის, ასევე, კონფლიქტის მხარეებთან დისკუსიებსა და შეხვედრებში. ისმის კითხვები: რა თემებზე არიან ისინი კონცენტრირებულნი და რა ტიპის ცოდნის გენერირებას ახდენენ? რა არის მათი ძირითადი გამოწვევა?

³ უფრო ადრე მოსწავლე კონფლიქტის შესახებ ინფორმაციას იღებს ოჯახში, თუმცა, ეს ოჯახის სტრუქტურასა და მენსიერების კულტურაზეა დამოკიდებული. ტექსტში გამოყენებული სიტყვა „პირველში“ იგულისხმება „ოფიციალური ისტორია“, რომელსაც სახელმწიფო მოსწავლეს სთავაზობს.

⁴ მაია რაზმაძე, სასკოლო სახელმძღვანელოების რევიზია როგორ არის წარმოდგენილი საბჭოთა ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოებში, ოქტომბერი, 2017 (გამოუქვეყნებელი ნაშრომი).

ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოები

ისტორია, როგორც ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის საგანი, საგანათლებლო, სოციალურ, კულტურულ და პოლიტიკურ ფუნქციას ასრულებს. ისტორიის სახელმძღვანელოში თავმოყრილი მოვლენები და ფაქტები სახელმწიფოსათვის მნიშვნელოვანია. ის ერის ეროვნული თვითმყოფადობის, იდენტობის გამოხატვის აუცილებელი ელემენტია. სასკოლო სახელმძღვანელო ირეკლავს საზოგადოებაში არსებულ კულტურულ და ნორმატიულ ღირებულებათა სისტემას, სოციალურ ცვლილებებს, საზოგადოებაში არსებულ დიდ გამოწვევებს და იმ ნორმებს, რომლებიც სასურველია, გადაეცეს მომავალ თაობას. აქედან გამომდინარე, ისტორიის ნაციონალური კურიკულუმის შექმნა სახელმწიფოს უმთავრეს მიზნად იქცა. უშუალოდ საქართველოში სამხედრო კონფლიქტების დაწყებამდე განსაკუთრებულად ქართული, აფხაზური და ნაწილობრივ ოსური ისტორიოგრაფია ცდილობდა, გაეკონტროლირებინა ისტორიული ნარატივები. პოლიტიკური დისკურსი, ქვეყნის ზოგადი პოლიტიკა, საზოგადოებრივი განწყობა აისახა სკოლის სახელმძღვანელოებზეც. სახელწიფო სახელმძღვანელოს საშუალებით ცდილობს, საზოგადოებამდე მიიტანოს თავისი პოლიტიკური მიზნები და დაამკვიდროს ნორმები, რაც ფუნდამენტურად მიაჩნია მისი არსებობისა და ლეგიტიმაციისათვის.⁵

საქართველოს სახელმწიფოც თავად განსაზღვრავს სახელმძღვანელოების სტანდარტებს, მიზნებსა და პრინციპებს.⁶ 2008-2012 წლებში გამოცემულ, გრიფირებულ ისტორიის სასკოლო სახელმძღვანელოებში საქართველოში მომხდარი ეთნიკური კონფლიქტები ძირითადად აღქმულია, როგორც „იმპერიის პასუხი“ საქართველოს დამოუკიდებლობაზე. მაგალითად, მსოფლიოსა და საქართველოს ისტორიის მე-12 კლას-

⁵ იქვე.

⁶ ნინო ჩიქოვანი, საკუთარი და მეზობლების სახე საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოებში // Уроки Истории XX века: «Мы» и «Наши Соседи» (Турция и Южный Кавказ). Heinrich Boell Stiftung, Tbilisi, 2011, p. 61-81 (რუსულ ენაზე).

სის სახელმძღვანელოში, რომლის ავტორებიც ნატა ახმეტელი და ნიკო მურღულია არიან, არაფერია ნათქვამი თუ რატომ დაიწყო 1989 წლის აპრილის დემონსტრაციები:

1989 წლის გზაფხულზე თბილისში მდგომარეობა ძალზე დაიძაბა. რუსთაველის პროსპექტზე შეკრებილი მომიტინგეები აღარ იშლებოდნენ. ისინი საქართველოს დამოუკიდებლობას მოითხოვდნენ. მოსკოვში გადაწყვეტილება მიიღეს, მიტინგები თბილისში ძალით დაეშალათ (ნატა ახმეტელი და ნიკო მურღულია. მსოფლიოსა და საქართველოს ისტორია, მე-12 კლასი, დიოგენე, 2008, გვ. 284-285).

სახელმძღვანელო, ასევე, არ იძლება პასუხს იმაზე, თუ როგორ მივიდა პოლიტიკური დაძაბულობა საომარ მოქმედებამდე და მოვლენათა თხრობა პირდაპირ გრძელდება 1993 წლის ამბებით:

1993 წელს უკვე დე ფაქტო დაკარგულ სამხრეთ ოსეთის რეგიონს (სამაჩაბლოს) დაემატა აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკაც, რომელმაც რუსეთის საჯარისო დანაყოფებისა და ჩრდილო კავკასიის ხალხთა კონფედერაციის მხარდაჭერით და უშუალო დახმარებით ქართულ მხარესთან სამხედრო კონფლიქტის შემდეგ განყვიტა ურთიერთობა საქართველოსთან და დამოუკიდებლობა გამოაცხადა, თუმცა მსოფლიო აღიარება ვერ მოიპოვა, ისევე, როგორც სამხრეთ ოსეთმა... (ნატა ახმეტელი და ნიკო მურღულია... გვ.293).

თხრობის ეს სტილი მკითხველში ტოვებს განცდას, თითქოს ეთნიკურმა აფხაზებმა ომში მონაწილეობა არ მიიღეს და ის მხოლოდ რუსეთის შეიარაღებული ძალებისა და დაქირავებული მებრძოლების ომი იყო. გაცილებით მონესრიგებულია უახლესი ისტორიის XII კლასის სახელმძღვანელო, რომელიც უხვსიტყვაობით და ფაქტების სიმრავლით გამოირჩევა. მას ავტორთა კოლექტივი ჰყავს. ამ შემთხვევაში, ფაქტები ქრონოლოგიურად არის დალაგებული და ავტორები ცდილობენ, არ გამოჩინონ მნიშვნელოვანი თარიღები. მოცემულ სახელმძღვანელოში ლიხნის დეკლარაცია შეფასებულია, როგორც ანტიქართული

აქტი, თუმიცა, არაფერიე ნათქვამი იმაზე, რას გულისხმობდა თავად ლიხნის დეკლარაცია და რა პოლიტიკურ პირობებში მიიღეს.

1989 წლის 4 აპრილს ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების ინიციატივით მთავრობის სასახლის წინ პერმანენტული მიტინგი დაიწყო აფხაზეთის ავტონომიის გაუქმების მოთხოვნით. ეს იყო რეაქცია აფხაზი სეპარატისტების მიერ ლიხნის შეკრებაზე მიღებული ანტიქართული დოკუმენტის წინააღმდეგ. მომდევნო დღეებში მიტინგი უფრო მრავალრიცხოვანი გახდა. მომიტინგეებმა მოითხოვეს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა (გვანცა აბდალაძე, ნინო კვიციანიშვილი, ბონდო კუპატაძე, ქეთევან ჯანუაშვილი, უახლესი ისტორია XII, საქართველოს მაცნე, 2008, გვ.283).

ამავდროულად, სახელმძღვანელოს ავტორები უშუალოდ საქართველოს ხელისუფლების ქმედებას, რომელმაც სამხედრო დაპირისპირება გამოიწვია, აფასებენ, როგორც რუსეთის ფარულ ზრახვას, შეენარჩუნებინა სტატუს კვო რეგიონში.

საქართველოს დამოუკიდებლობის სართაშორისო აღიარების შემდეგ სახელმწიფო საბჭოსთან დაახლოებულ წრეებში განმტკიცდა აზრი, რომ აფხაზეთში საქართველოს სრული იურისდიქციის აღდგენისათვის ყველზე მოკლე გზა არის „სეპარატისტებისათვის“ ძალის ჩვენება. ავტონომიაში ცენტრის სასარგებლოდ სიტუაციის ძალისმიერი მეთოდით დარეგულირების არჩევანს პირდაპირ უბიძგა 1992 წელს რუსეთის მიერ საქართველოსათვის იარაღის დიდი პარტიის გადმოცემამ. სავარაუდოდ, რუსეთის მხარემ ეს მიზანმიმართულად მოიმოქმედა, რათა საქართველოს შეიარაღებულ კონფლიქტში ჩაფლობით შეენარჩუნებინა თავის გავლენის ბერკეტები (აბდალაძე, კუპატაძე... გვ. 104).

სკოლის სახელმძღვანელოებს ლაიტმოტივად გასდევს „ეროვნული მოძრაობის“ ჰეროიზაცია, მისი წარმომადგენლები უაპელაციოდ არიან შეფასებულნი პროგრესულ ძალებად, რომლებსაც საქართველოში შემავალი ყველა პოლიტიკური ერთეული უპირობოდ უნდა დამორჩილებოდა. კრემლისათვის უმ-

თავრეს დაპირისპირებულ ძალადაც „ეროვნული მოძრაობა“ მიჩნეული.

კრემლი რესპუბლიკებში აზვირთებული ეროვნულ მოძრაობასთან შეგუებას არ აპირებდა, ვინაიდან ის იმპერიის მთლიანობის დაშლით ემუქრებოდა. საბჭოთა კავშირის ცენტრალურმა ხელისუფლებამ საქართველოს მისი ავტონომიური წარმონაქმნები აუმხედრა და ქართველი ხალხის ბრძოლას თავისუფლებისათვის აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში აგრესიული სეპარატიზმი დაუპირისპირა... (ოთარ ჯანელიძე, აპოლონ თაბუაშვილი, ლერი თავაძე, ნანა ირემაშვილი, კლიო 2012, გვ. 359).

ამავე სახელმძღვანელოში სამხრეთ ოსეთში მიმდინარე საომარი დაპირისპირების მიზეზად მოყვანილია ქართული ნაციონალური სიმბოლიკის ხელყოფა ოსი ეთნოსის მიერ. ამ შემთხვევაში, რესპუბლიკის დომინანტური ნაცია ხდება მსხვერპლი მისსავე ავტონომიაში.

ქართული კულტურის ძეგლთა ხელყოფა, ქართული ტოპონიმების დამახინჯება და ოსურით შეცვლა სამხრეთ ოსეთში ჯერ კიდევ კომუნისტური ხელისუფლების წლებში დაიწყო (ოთარ ჯანელიძე, აპოლონ თაბუაშვილი, ლერი თავაძე, ნანა ირემაშვილი 2012: გვ. 366).

თვისებრივად განსხვავებული და მეტ-ნაკლებად დაბალანსებული ინფორმაციაა მოცემული საქართველოს ისტორიის IX კლასის სახელმძღვანელოში, რომელსაც, ასევე, ავტორთა კოლექტივი ჰყავს. ამ სახელმძღვანელოს ღირსებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ის, რომ მასში ფაქტები თანმიმდევრულადაა მოცემული, მოსწავლეს აქვს შესაძლებლობა, დაინახოს კონფლიქტის საწყის ეტაპზე არამარტო პოლიტიკური ცენტრის თბილისის ხედვა, არამედ გაიგოს კონფლიქტის მეორე მხარის პოლიტიკური მოთხოვნებიც. ამ წიგნში, ასევე, ნაჩვენებია აფხაზეთში მცხოვრები ეთნიკური ქართველების პოზიციაც, რაც სხვა სახელმძღვანელოებში სრულიად იგნორირებულია.

1989 წლის 18 მარტს სოფელ ლიხნში შეკრებილი აფხაზური ეროვნების 50-60 ათასმა ადამიანმა მოსკოვში მიმდენარე XIX პარტიულ კონფერენციისა და სსრკ კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის სახელზე გაგზავნა პეტიცია, რომლითაც ითხოვდა აფხაზებისათვის მოკავშირე რესპუბლიკის სტატუსის მინიჭებას. 3 აპრილს სოხუმში ჩატარდა აფხაზეთის ქართული მოსახლეობის მიტინგი. გადაწყდა მეორე დღიდან მასობრივი ამოსვლების ორგანიზება თბილისში. 4 აპრილს მთავრობის სასახლესთან შეკრებილი მიმიტინგეების ლოზუნგი თავდპირველად იყო აფხაზეთის ავტონომიის გაუქმენა, მაგრამ მოგვიანებით იგი შეიცვალა კონსტიტუციური გზით საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების მოთხოვნით (გიორგი ანჩაბაძე, გელა გამყრელიძე, ზურაბ კიკნძე, მზია სურგულაძე, დიმიტრი შველიძე . საქართველოს ისტორია IX კლასი, 2008 წ., გვ. 443).

პრობლემების იდენტიფიცირება სასკოლო სახელმძღვანელოებში

- ➔ სასკოლო სახელმძღვანელოები არ შეიცავენ ერთგვაროვან ინფორმაციას. შესაბამისად, განსხვავებული წიგნით მოსარგებლე მოსწავლეებს განსხვავებული ფაქტოლოგიური ცოდნა გააჩნიათ.
- ➔ სასკოლო სახელმძღვანელოს შედგენაში გადამწყვეტია სუბიექტური ფაქტორი, ავტორების კვალიფიკაცია, რადგან უშუალოდ ტექსტზე ისინი მუშაობენ. მათი კვალიფიკაცია კონკრეტულ საკითხზე აისახება ტექსტის ხარისხზე.
- ➔ სამხრეთ ოსეთის პრობლემა სასკოლო სახელმძღვანელოებში ან სრულიად იგნორირებულია ან ნაკლებადაა წარმოდგენილი.
- ➔ მოსწავლეებს არ აქვთ შესაძლებლობა, სრულად აღიქვან სურათი, თუ რატომ დაიწყო საომარი მოქმედებები აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში.

- ➔ სახელმძღვანელოებში აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ისტორია სრულდება 1993 წლით.
- ➔ არაფერია დაწერილი კონფლიქტის შემდგომ მდგომარეობაზე; შეხვედრებზე, ფორმატებსა და დიალოგის პროცესზე.
- ➔ არ არის ნაჩვენები თბილისის, როგორც პოლიტიკური ცენტრის, პასუხისმგებლობა.

რეკომენდაციები სასკოლო სახელმძღვანელოებთან

- ➔ სასურველია, ეროვნულ სასწავლო გეგმაში კონკრეტულად მიუთითონ რომელი საკითხები უნდა იყოს მოცემული სახელმძღვანელოში, რათა არ მოხდეს მათი ფრაგმენტული ინტერპრეტაცია.
- ➔ კონფლიქტის სურათის აღსაქმელად აუცილებელია დაინეროს იმის შესახებ, თუ როგორ ხდება ქართული ნაციონალიზმის აღზევება და, ასევე, ნაციონალიზმის ფორმირება აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში.
- ➔ მოსწავლეს დოკუმენტურ ნაწილში უნდა მიენოდოს არამხოლოდ ქართული პერსპექტივით დანახული კონფლიქტი, არამედ ის, რას ფიქრობდნენ აფხაზები და ოსები. როგორაა პოსტსაბჭოთა სივრცეში მიმდინარე მოვლენები აღქმული დასავლეთის მიერ.
- ➔ სასურველია, მოსწავლეებს მიენოდოთ, აგრეთვე, ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რა ვითარებაა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში კონფლიქტების დასრულების შემდეგ; რა ფორმატები არსებობდა კონფლიქტების დარეგულირების? როგორ ცხოვრობენ ეს პოლიტიკური ერთეულები?

უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებაში და კონფლიქტების სწავლება

უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში კონფლიქტების სწავლება მრავალფეროვნებით არ გამოირჩევა. 1980-იანი წლების ბოლოს და 90-იანი წლების დასაწყისში ყველაზე ხშირად კონფლიქტის მონაწილეები ჰუმანიტარული მეცნიერებების წარმომადგენლები იყვნენ, რომლებიც თავგამოდებით იბრძოდნენ „ისტორიული სამართლიანობისათვის.“ კონფლიქტების აქტიური ფაზის დასრულების შემდეგ ეკონომიკურმა კრიზისმა უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს დიდი დაღი დაასვა. ფინანსების არ ქონისა და მძიმე ეკონომიკური პრობლემების გამო ბევრმა ახალგაზრდამ უბრალოდ აღარ გააგრძელა სამეცნიერო კარიერა და საკუთარი ბედის ძიება სხვაგან სცადა. ამ ფონზე ბევრ უნივერსიტეტში დღემდე დომინანტურია პროფესურის ის ნაწილი, რომელიც კონფლიქტების დაწყების დროს „წარმოადგენდნენ საბჭოთა ბიუროკრატიულ ისტორიოგრაფიას“, იყვნენ საკუთარი „ერის ჯარისკაცები“ ისტორიული ბრძოლის ფრონტზე. ისინი აგრესიულად არიან განწყობილი თვისებრივად ახლებური კვლევების მიმართ და განსხვავებულ იდეებს ერის ღალატად მიიჩნევენ. 2015 წელს საქართველოში გამოიცა ისტორიკოსების: მარკ იუნგეს, ბერნდ ბონვიჩისა და დანიელ მიულერის წიგნი „ეთნოსი და ტერორი საქართველოში“. აღნიშნული ავტორები 1937-1938 წლების რეპრესიების ანალიზისას, საარქივო დოკუმენტებზე დაყრდნობით აყალიბებენ თეზისს, რომ აფხაზეთი ამ დროს „დაექვემდებარა არაპროპორციულად მაღალ რეპრესიებს“. ეს ფაქტი ქართველი ისტორიკოსებისათვის სრულიად მიუღებელი აღმოჩნდა. წიგნის ამ თავმა ძალიან დიდი დისკუსია გამოიწვია. ისინი ათეულობით წერილით ეპაექრებოდნენ ერთმანეთს. აღნიშნულ პაექრობაში აქტიურად იყო ჩართული საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო სამმართველო, სადაც უშუალოდ მოიძიეს საარქივო დოკუმენტე-

ბი. ქართველ ისტორიკოსთა ნაწილმა, რომელიც აქტიურადაა წარმოდგენილი უმაღლეს საგანმანათლებლო და სამეცნიერო დაწესებულებებში, „ზნეობის სასამართლო“ მოუწყო წიგნის ავტორებს და დაადანაშაულეს ისინი. მათი შეფასებით, ეს ადამიანები „იმეორებენ სეპარატისტთა გამონაგონს აფხაზეთის ნაწილის ჩრდილო კავკასიაში გადასახლების შესახებ, რომლებიც ფართოდ გულისხმობენ ისტორიულ აფხაზეთის აფსუა-აფხაზეთის დასახლების ფაქტს“.⁷

მათ, აგრეთვე, მიუთითეს, რომ „მსოფლიოში არც ერთი ისეთი სახელმწიფო არ არსებობს, რომელშიც ცხოვრობდნენ სახელმწიფო ენის, მისი ისტორიის, მასპინძელი ქვეყნის ძირითადი კულტურული მიღწევის არმცოდნე სხვადასხვა ეთნოსის წარმომადგენელი“.⁸

გამართულმა დისკუსიამ ცხადყო, რომ მეცნიერებს ძალიან უჭირთ განსხვავებული პერსპექტივების დანახვა. მათი გალიზიანების პარალელურად ადვილია დავინახოთ, თუ როგორი მიდგომებია ისტორიის სწავლებისას სხვადასხვა უნივერსიტეტში. ასევე, უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფო სხვადასხვა, არასაგანმანათლებლო ინსტიტუციების ზეგავლენით ცდილობს, ხელი შეუშალოს განსხვავებული ცოდნის დაგროვებასა და არსებული დომინირებული ისტორიული ნარატივის გადახედვას.

ამ მასალას გაეცნობა არამხოლოდ ქართული საზოგადოება და მთელი მსოფლიო, არამედ მომავალი თაობა, სტუდენტები და ეს მასალა ხელს შეუწყობს გარკვეული აზრის ფორმირებას. ... მონოგრაფიაში გამოტანილია დასკვნები, რომლებიც, გვინდა თუ არა, კონკრეტული პოლიტიკის ნაწილად გვევლინება.⁹

ნუკრი გელაშვილი, შსს აკადემიის რექტორი

⁷ მარკ იუნგე, ბერნდ ბონვიჩი, დანიელ მიულერი, ეთნოსი და ტერორი საქართველოში, თბ. 2015, გვ. 167.

⁸ იქვე, გვ. 237

⁹ იქვე, გვ. 297

კონფლიქტის სწავლებისას აქტიურობს პროფესურა, რომელიც სწავლობს კონკრეტული რეგიონის ისტორიას და ისტორიული პერსპექტივით ცდილობს საკითხის შესწავლას, ისინი ხშირად არიან „ერის ჯარისკაცების“ წარმომადგენლები. მათ პარალელურად არსებობს ლექტორთა ნაწილი, რომლებიც წლების განმავლობაში იკავებდნენ სხვადასხვა პოლიტიკურ ან ადმინისტრაციულ პოზიციებს, სამსახურეობრივი შეხება ჰქონდათ კონფლიქტებთან.

სწავლება მკაცრად იდეოლოგიზირებულია. კურსის მიზანი ხშირად არ არის მეცნიერული კვლევა და მეცნიერული თეზისების დამტკიცება, სწავლება და ძიება ნაციონალური გრძნობებითაა მოტივირებული, ისტორიის სწავლების მიზანი სცდება სამეცნიერო მოტივებს და ის ერთგვარ პოლიტიკურ ტრაქტატად გვევლინება. ერთ-ერთ სილაბუსში ვკითხულობთ, რომ კურსის მსვლელობისას დიდი ადგილი „დაეთმობა აფხაზეთის საკითხის მშვიდობიანი მოგვარების აუცილებლობას, რათა აღდგეს აფხაზეთა და ქართველთა ერთობლივი ცხოვრებით და თანადგომით შექმნილი მდიდარი საუკუნოვანი ტრადიციები“¹⁰. ისტორიის სილაბუსები აგებულია ქრონოლოგიურ პრინციპზე. თხრობა იწყება ჩვენს წელთაღრიცხვამდე პირველყოფილი თემური წყობილების ჩამოყალიბებით და უწყვეტი ჯაჭვით გრძელდება მეოცე საუკუნემდე. ხშირია საუბარი შუასაუკუნეებში ეთნიკურ კუთვნილებასა და ეთნოკულტურულ სახეზე აფხაზეთის ტერიტორიაზე. საბაკალავრო და სადოქტორო პროგრამები იშვიათად განსხვავდება ერთმანეთისგან. სილაბუსებში თხრობა წყდება 1993 წლით, როდესაც დასრულდა აქტიური საომარი მოქმედებების ფაზა და ეთნიკურმა ქართველებმა დატოვეს კონკრეტული გეოგრაფიული არეალი.

მსგავსი ნაციონალისტური სილაბუსების გარდა არსებობს სილაბუსები, რომლებიც უფრო მეტად ყურადღებას უთმობ-

¹⁰ ჯამბულ ანჩაბაძეს სილაბუსი აფხაზეთის ისტორიაში, მომზადებულია სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტისათვის

ბენ1993 წლის შემდგომ მიმდინარე ეთნიკურ ურთიერთობებს და პოლიტიკას. ისტორია, ამ შემთხვევაში, გამოიყენება, როგორც კონფლიქტის საწყისის ჩვენების საშუალება. მსგავსი კურსები სტუდენტებს პრაქტიკულ უნარ-ჩვევების განვითარებაზეა ორიენტირებული და მსმენელს საშუალება ექნება, კურსის მსვლელობისას შეისწავლოს „კონფლიქტის წარმოშობისა და მოგვარების პროცესში გარე და შიდა ფაქტორების ურთიერთქმედება. დაინახოს კონფლიქტის გავლენა რეგიონში და ქვეყნის შიგნით არსებულ ვითარებაზე. გაეცნოს კონფლიქტის მოგვარების პროცესში ჩართულ საერთაშორისო, ადგილობრივ და არასახელმწიფო ორგანიზაციებს, პერსპექტივებსა და არარეალიზებულ შესაძლებლობებს, შეცდომებისა და მიღწევების განხილვასა და ანალიზს.“¹¹

ზოგადად, საქართველოში კონფლიქტები თითქმის არ ისწავლება და თუ ისწავლება, სილაბუსები უფრო კონფლიქტების ფსიქოლოგიურ და გეო-პოლიტიკურ ასპექტებს მოიცავს, ვიდრე პოლიტიკურ და სოციალურს.

პრობლემების კლასიფიკაცია

- ➔ სილაბუსები არ მოიცავენ ეკონომიკურ, სოციალურ, დემოგრაფიულ და ნაციონალურ ელემენტებს, რომელთა ერთობლიობამ განაპირობა კონფლიქტები.
- ➔ ნაკლები ყურადღება ექცევა სამხრეთ ოსეთის საკითხს, რჩება განცდა, რომ ის „მეორეული მნიშვნელობისაა“.
- ➔ 1993 წლის შემდგომი პერიოდი განიხილება როგორც მხოლოდ კონფლიქტის დარეგულირების მცდელობა.
- ➔ არ განიხილება სოციალური, ეკონომიკური და სამართლებრივი გარემო, რომელშიც იმყოფებიან ოკუპირებული ტერიტორიები.

¹¹ ლევან გერამის სილაბუსი, მომზადებული კავკასიის უნივერსიტეტში.

- ➔ ხშირად ლექტორები არ არიან მეცნიერები, რომელთათვისაც კონკრეტული საკითხი მეცნიერული შესწავლის ინტერესს შეადგენს.
- ➔ საკითხის შესასწავლად ძალიან მცირე სამეცნიერო ლიტერატურა და დოკუმენტური ბაზაა.
- ➔ ნაკლებად ისწავლება სხვა სახის კონფლიქტები.
- ➔ დეფიციტია განსხვავებული ხედვებისა და პერსპექტივების მხრივაც.

რეკომენდაციები

- ➔ სასურველია, სილაბუსები სრულად მოიცავდნენ კონფლიქტურ რეგიონებს.
- ➔ აუცილებელია, 1993 წლის შემდგომი პერიოდში განვითარებული პოლიტიკური პროცესები აქტიურად იქნას შესწავლილი და მიწოდებული სტუდენტებისათვის.
- ➔ ასევე, აქტიურად უნდა ისწავლებოდეს აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთში მიმდინარე პროცესები.
- ➔ საჭიროა შეიქმნას სამეცნიერო ლიტერატურა, რომელიც კრიტიკულად გაიაზრებს რეალობას.
- ➔ უნდა ნახალისდეს ახლებური და განსხვავებული ხედვები.
- ➔ კონფლიქტების შემსწავლელ საუნივერსიტეტო ბიბლიოთეკებში უნდა შეიქმნას სპეციალური საარქივო მასალა, რომელიც თავს მოუყრის აფხაზეთის და სამხრეთ ოსეთი საკითხებს.
- ➔ საუნივერსიტეტო ბიბლიოთეკებში უნდა დაარსდეს 90-იან წლებსა და მის შემდგომ პერიოდში გამოცემული გაზეთების ფონდი, სადაც შეძლებისდაგვარად განთავსდება კონფლიქტურ რეგიონებში გამოცემული ჟურნალ-გაზეთები თუ წიგნები.
- ➔ კონფლიქტის ანალიზისა და მშვიდობიანი მოგვარების შესაბამისი სილაბუსის შექმნისას აუცილებელია ევროპულ საუნივერსიტეტებთან თანამშრომლობა.

არასამთავრობო საქტორი და მედია

არასამთავრობო ორგანიზაციები კონფლიქტურ რეგიონებს აქტიურად სწავლობენ. რამდენიმე მათგანი საკუთარ საქმიანობაში სრულად არის ამ საკითხზე კონცენტრირებული. საომარი მოქმედებების დასრულებასთან ერთად, ზუსტად ამ სექტორმა აიღო საკუთარ თავზე პასუხისმგებლობა და პირველი იყო, ვინც დაიწყო ახალი ხედვებისა და კონფლიქტის დარეგულირების გზების შეთავაზება როგორც საკუთრი მთავრობის, ასევე, აფხაზური და ოსური მხარეებისადმი. განსხვავებით საუნივერსიტეტო და სასკოლო განათლებისგან, არასამთავრობო სექტორი, ასევე, აქტიურ მონაწილეობას იღებს სხვადასხვა ფორმატის შეხვედრებსა და დიალოგებში. მათი ცოდნა კონფლიქტურ რეგიონებში მიმდინარე პროცესების შესახებ თვისობრივად აღემატება სხვებისას.

არასამთავრობო სექტორის წარმომადგენლები იყვნენ პირველნი, რომელთაც შექმნეს ერთობლივი თანამშრომლობის მაგალითები. ისინი აქტიურად მუშაობენ რამდენიმე კუთხით. უპირველესად, ეს არის მშვიდობის, როგორც ღირებულებითი კატეგორიის, კვლევა და მისი ლობიერება, მიმდინარე პროცესების შედარებითი ანალიზი, დემოკრატიული რეფორმები. არასამთავრობო ორგანიზაციების ნაწილი ასევე ცდილობს მიმდინარე პოლიტიკურ მოვლენებზე კომენტირებას.

აღნიშნულ უპირატესობასთან ერთად არასამთავრობო ორგანიზაციებს გააჩნიათ რამდენიმე პრობლემა. შეზღუდული ფინანსური რესურსები გამო ისინი მოკლებულნი არიან შესაძლებლობას, რომ ჩაატარონ ხანგრძლივადიანი კვლევები. ფინანსური არამდგრადობიდან გამომდინარე, ანალიტკოსები ტოვებენ არასამთავრობო სექტორს და სხვა სფეროში ინაცვლებენ. ამავე მიზეზით ორგანიზაციებს უჭირთ გრძელვადიანი კვლევითი პრიორიტეტების განსაზღვრა. ისინი იძულებულნი არიან, საკუთარი პრიორიტეტები მოარგონ გამოცხადებულ საგრანტო კონკურსის კრიტერიუმებს. ეს კი განაპირობებს მათი

კვლევების ზიგზაგურობას.

არასამთავრობო სექტორი განიცდის ინფორმაციის ნაკლებობასაც. სამწუხაროდ, ქართულ ენაზე კონფლიქტებს მხოლოდ რამდენიმე მედიანყარო აშუქებს. ძირითადად, ინტერნეტგამოცემა Netgazeti.ge; Jam-news.net; Civil.ge; Accent.com.ge .¹² საქართველოს მოქალაქეებისა და მკვლევართა მცდელობა, გაიგონ თუ რა პროცესები მიმდინარეობს კონფლიქტურ ზონებში, შემოიფარგლება მხოლოდ უცხოენოვანი მედია საშუალებების გაცნობით. ისინი მოკლებულნი არიან შესაძლებლობას, თავად ჩავიდნენ კონფლიქტის ზონაში და ჩაატარონ კვლევები. მსგავსი პრობლემები თვისებრივ გავლენას ახდენს კვლევის ხარისხზე. მათი კონტაქტები და მონაწილეობა სხვადასხვა დიალოგის ფორმატში შეზღუდულია. იგი კონფლიქტის მხარეთა მხოლოდ გარკვეულ ჯგუფთან დისკუსიას გულისხმობს.

პრობლემების იდენტიფიკაცია

- ➔ არ არსებობს სისტემურად გამართული, ინსტიტუციურად ძლიერი კვლევითი ცენტრი, რომელიც შეისწავლის არამართო საქართველოში არსებულ კონფლიქტებს, არამედ რეგიონში, ახლო აღმოსავლეთში მიმდინარე პროცესებს კონფლიქტების მიმართულებით.
- ➔ არასტაბილური ფინანსური წყაროები განაპირობებს ანალიტიკოსთა მიგრაციას და კრიტიკული ინტელექტუალური რესურსის ნაკლებობის უქონლობას.
- ➔ არასამთავრობო სექტორი თავად ვერ განსაზღვრავს კვლევის პრიორიტეტებს და ისინი მორგეულნი არიან დონორთა პრიორიტეტებზე.

¹² რატომ იკლებს ქართულ საზოგადოებაში კონფლიქტების მიმართ ინტერესი? 12/06/2017.

- ➔ არასაკმარისი ინფორმაცია მათ კვლევებს ხარისხს უკარგავს.
- ➔ არასაკმარისადაა შესწავლილი კონფლიქტურ ზონებში მიმდინარე პროცესები 1993 წლის შემდეგ.

რეკომენდაციები

- ➔ შესაძლებელია შეიქმნას თემატურად დაყოფილი ონლაინ საინფორმაციო პლატფორმა, რომელიც თავს მოუყრის აქტუალურ ინფორმაციას აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში მიმდინარე პროცესების შესახებ.
- ➔ სახელმწიფოს მხრიდან ფინანსური უზრუნველყოფით (და არა კონტროლით !) უნდა გააქტიურდეს კვლევები იმ მიმართულებით, თუ რა ვითარებაა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში.
- ➔ დონორმა ორგანიზაციებმა ინსტიტუციურად უნდა წაახალისონ ის ორგანიზაციები, რომლებიც კვლევებზე მუშაობენ.

შეჯამება

ჩვენ მიერ განხილულმა სამმა სფერომ გამოავლინა, რომ საქართველოში კონფლიქტები ფრაგმენტულად შეისწავლება და ის ინსტიტუციურ ხასიათს არ ატარებს. ამასთანავე, ნაკლებია კომუნიკაცია სამეცნიერო საზოგადოებასა და არასამთავრობო სექტორში დასაქმებულ ადამიანებს შორის. კვლევებში არსებული დოკუმენტური ბაზა კრიტიკას ვერ უძლებს. არ ხდება ახალი წყაროების გამოვლენა. სხვადასხვა უნივერსიტეტებში კონფლიქტების სწავლება პერსონიფიცირებულია და არ არის ინსტიტუციური პრიორიტეტი. ლექტორის წასვლასთან ერთად ეჭვქვეშ დგება არამარტო საგნის სწავლების პრობლემა, არამედ მიმართულების არსებობის საკითხიც. სახელმწიფო ინსტიტუციები არ არიან დაინტერესებულნი, მოახდინონ ინვესტირება განსხვავებულ კვლევებში და ხელი შეუწყონ მეცნიერებაზე/კვლევებზე დამყარებულ პოლიტიკას. სახელმწიფო არ აფინანსებს კვლევებს და საერთაშორისო ორგანიზაციების იმედაა. არ არსებობს ბიბლიოთეკა, რომელიც იზრუნებს, თავი მოუყაროს კონფლიქტის შესახებ არსებულ უმნიშვნელოვანეს მასალებს და მკვლევართათვის შექმნას ინფორმაციული ბაზა. პრაქტიკულად უცნობია ლიტერატურა, რომელიც იბეჭდება აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთსში. ასევე, არავინ სწავლობს სიტუაციას, რომელიც 1993 წლის შემდეგ კონფლიქტის რეგიონებში ჩამოყალიბდა. სრულიად უცნობია ის ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური და სამართლებრივი გარემო, რომლებშიც დღეს ეს რეგიონები იმყოფება.

WHAT WE KNOW AND WHAT WE LEARN ABOUT CONFLICTS

Davit Jishkariani - historian

FOREWORD

The state of Georgia recognizes that Abkhazia and South Ossetia are its integral parts. It is reflected both in the Constitution of Georgia and in all legal acts concerning their status. The state also actively works on non-recognition policy of Abkhazia and South Ossetia, tries to implement various humanitarian policies. There is a legitimate question beyond this policy: what does Georgian society know about conflict regions? How are they being studied?

More than two decades have passed since the end of the war phase of conflicts. It is the time when a completely new generation has grown, whose education, informational knowledge and analysis skills are greatly dependent on the content and level of education in Georgia.

The crisis in the education system has an impact on the study of the conflicts. Problems concerning specific issues depend on the existing system deficiencies. They can not be interpreted and analyzed separately. Inefficient activity of scientific institutions, poor material-technical base, unstable financial sources, problems in school education, and control of scientific opinion by different state structures are reflected in the quality of conflict studies.

This research, because of the lack of human and material resources, could not analyze the way teachers, professors and lecturers actually taught conflicts. While conducting the research it was also difficult to find different types of documents that would allow us to learn the peculiarities of the studying process in details. In

addition, we find it hard to state if the issues presented in syllabus / curriculum are discussed in the auditorium. The mentioned problems indicate the necessity of conducting similar researches in the future.

INTRODUCTION

According to the survey published by the National Democratic Institute on 26th of July, 2017, conflicts are named as the third most important national problems of the population by 30% and come after unemployment and poverty.¹ It is noteworthy that the list of the most important issues has not changed since 2009.² In parallel to interest, a legitimate question arises regarding what the population knows about the conflict and which actors form the informational field.

In this paper, we discuss the peculiarities of teaching conflicts in Georgia. The three selected actors influence the formation of ideas and visions, create the awareness of society, attitude towards the past and determine the vision of the future.

- 1) In the history textbooks at school, students first come up with official history about the origins and genesis of conflicts in Georgia. This is a space where their primary vision of the issue is shaped. Our goal is to find out how the existing conflicts on the territory of Georgia are presented and taught in the school textbooks approved according to the National Curriculum (NC).
- 2) At the next level of education, in higher educational institutions, universities, subjects, partially or fully related to the conflicts in Georgia are taught. Their thematic structure and content determines the competence of the bureaucrats, specialists and analysts working in this field. Our goal is to find out which topics are the so-called “white spots” that require more attention;
- 3) A crucial role is played by non-governmental organizations (NGOs) and media in the study of the conflict. They work for the most and for long on this issue. Their representations are ac-

tive both in conflict analysis and discussions and meetings with conflicting parties. What topics are they concentrated on and what kind of knowledge do they generate? What is their main challenge?

SCHOOL HISTORY TEXTBOOKS

History, as a subject of general education, has educational, social, cultural and political function. Events and facts gathered in the history textbook are important for the state and are considered to be an essential element for the expression of the national identity of the nation. The school textbook reflects the system of cultural and normative values existing in the society, social changes, important challenges existing in the society and the norms that are considered to be worth transferring to the next generation.¹ Considering the mentioned, , the creation of a national curriculum of history has become a major goal of the state. Before the start of actual military conflicts in Georgia, especially Georgian, Abkhaz and partially Ossetian historiography had an attempt to control historical narratives. Political discourse, general policy of the country and public attitudes were reflected in school textbooks as well. Through the textbook, the state seeks to bring its political goals to the public and establish norms that are fundamental for its existence and legitimacy.²

The state of Georgia itself defines the standards, goals and principles of textbooks.³ Ethnic conflicts that took place in Georgia are mainly understood as “the response of the empire” for Georgia’s independence in the officially approved school history textbooks

¹Maia Razmadze. Revision of school textbooks How is the Soviet history presented in school textbooks. October 2017. Unpublished work

² Maia Razmadze. School textbooks....

³Nino Chikovani. The face of their own and the face of neighbors in Georgian history textbooks. // History lessons of XX century: «Us» and «Our neighbours» (Turkey and South Caucasus). Heinrich Boell Stiftung, Tbilisi, 2011, p. 61-81 (In Russian language)

issued in 2008-2012. For instance, in the World and Georgian History textbook of 12th grade the authors - Nata Akhmeteli and Niko Murghulia mention nothing about the causes of April 1989 demonstration:

In 1989, the situation in Tbilisi was very tense. Protesters gathered at Rustaveli Avenue did not intend to disassemble. They demanded independence of Georgia. Moscow took decision to violently disperse protests in Tbilisi.

(Nata Akhmeteli and Niko Murghulia. The world and Georgian history, grade 12, pp. 284-285)

The textbook also does not have the answer how the political tension turned into military operations and the story of the events continues from 1993:

In 1993, together with the already de facto South Ossetia region (Samachablo), the Autonomous Republic of Abkhazia was also lost, which after the military conflict with the Georgian side broke off relations with Georgia and declared independence, with the support and immediate assistance of Russian military units and the North Caucasus People's Confederation, however, they did not gain the international recognition, as well as South Ossetia ...

(Nata Akhmeteli and Niko Murghulia. The The world and Georgian history, grade 12, p.293)

This style of narrative gives the reader impression that ethnic Abkhazians did not participate in the war and it was only the war of Russian armed forces and mercenaries. More extensive and organized in terms of facts is a textbook of the Latest history for XII grade, created by a multiple authors – the facts are chronologically sorted and authors try not to avoid important dates. The Likhni Declaration is assessed to be anti-Georgian, though nothing is said about what the Likhni Declaration meant itself and under what political conditions it was adopted.

On April 4, 1989, with the initiative of Ilia Chavchavadze society, a permanent demonstration in front of the Government Palace started demending the abolition of Abkhazian autonomy. It was a reaction

against the anti-Georgian document adopted by Abkhazian separatists in Likhni. In the following days, the demonstration became more numerous. The protesters demanded restoration of independence of Georgia (Gvantsa Abdaladze, Nino Kvitaishvili, Bondo Kupatadze, Ketevan Januashvili, p .283)

At the same time, the authors assess the action of Georgian government, which caused the military controversy, to be the hidden intension of Russia to maintain the status quo in the region.

Following the international recognition of Georgia's independence, the idea that the shortest way to restore Georgia's full jurisdiction in Abkhazia is to show the power to "separatists" became popular in the circles close to the state council. The choice in favor of coercion as a means of regulating the situation in the was directly driven by handling a big package of weapon by Russia, in 1992. Presumably, the Russian side made it on purpose to maintain leverage of its influence by engaging Georgia into armed conflict (Abdaladze, Kupata, p. 104)

The leitmotif of school textbooks is heroism of "National movement", they are generally regarded as progressive forces that must be obeyed by all political entities in Georgia. The main opposition to the Kremlin is suggested to be the "national movement".

The Kremlin did not intend to adapt to the national movements in the republics, as it threatened by collapsing the integrity of the empire. The central government of the Soviet Union ignited Georgian autonomous formations against Georgia and used aggressive separatism in Abkhazia and South Ossetia against the fight for freedom of Georgian people... (Otar Janelidze, Apolon Tabuashvili, Leri Tavadze, Nana Iremashvili. Clio 2012. pp 359)

According to the same textbook, the reason for hostilities in South Ossetia is stated to be the violation of Georgian national symbolism by Ossetian ethnos. In this case the dominant nation of the republic becomes victim in its own autonomy.

The disruption of Georgian cultural monuments, distortion of Georgian toponyms and replacing them by Ossetian in South Ossetia started still under the Communist government. (Otar Janelidze, Apolon

Tabuashvili, Leri Tavadze, Nana Iremashvili. *Clio* 2012. p. 366)

The qualitatively different and more or less balanced information is given in the textbook of history of Georgia of IX grade, by multiple authors. The advantage of this textbook is that facts are described in a coherent narrative, the student has the opportunity to understand in the initial stage of the conflict not only the vision of political center - Tbilisi, but also understand political demands of the other side of the conflict. The book also describes the position of ethnic Georgians living in Abkhazia, which is completely ignored by the other textbooks.

On March 18, 1989, 50-60 thousand people of Abkhazian nation gathered in the village of Likhni and sent a petition in the name of the XIX Party Conference being held in Moscow and the Central Committee of the USSR Communist Party, asking for the status of the Allied Republic for Abkhazians. On April 3, a demonstration of the Georgian population of Abkhazia was held in Sokhumi. It was decided to organize mass sessions in Tbilisi on the next day. The slogan of the protesters gathered at the Government Palace on April 4 initially was the abolition of Abkhazia's autonomy, but later it was replaced by gaining the independence of Georgia by constitutional means.

(Giorgi Anchabadze, Gela Gamkrelidze, Zurab Kiknadze, Mzia Surguladze, Dimitri Shvelidze. *History of Georgia, grade IX*. 2008, pp. 443)

Identification of problems in school textbooks

- ➔ Information in school textbooks is not homogenous. Consequently, students using different books have different factual knowledge;
- ➔ The subjective factor, qualification of the authors, is the key factor in drawing up the school textbook, as they process the text. The qualifications of the authors on the particular subject is reflected on the text quality;

- ➔ The problem of South Ossetia is totally ignored or less represented in school textbooks;
- ➔ Students do not have the opportunity to fully understand the picture of why military actions started in Abkhazia and South Ossetia;
- ➔ In the textbooks, the history of Abkhazia and South Ossetia ends in 1993;
- ➔ Nothing is written about the situation after the conflict; meetings, formats and dialogue processes;
- ➔ Responsibility of Tbilisi as a political center is not mentioned.

Recommendations for the school textbooks

- ➔ It is desirable to specify in the national curriculum what issues should be included in the textbook in order to avoid fragmented interpretation;
- ➔ In order to understand the whole picture of conflict it is important to include the issues of emergence of Georgian nationalism and the formation of nationalism in Abkhazia and South Ossetia;
- ➔ In the documentary part, the student should be provided not only by the vision of conflict from Georgian perspective, but also the vision of Abkhazians and Ossetians. How the events in the post-Soviet space are perceived by the West.
- ➔ It is also desirable to provide information about developments after the conflicts in Abkhazia and South Ossetia ; what formats of conflict resolution existed? How these political units live.

HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AND CONFLICTS STUDIES

Conflict studies in higher education institutions is not diverse. In the late 1980s and early 90s, most of the conflict participants were representatives of humanitarian scholars who fought for “historical justice.” After the end of active phase of the conflicts, the economic crisis has inflicted on higher education institutions. Because of lack of finances and difficult economic problems, many young people simply did not pursue a scientific career and tried to find their destiny somewhere else. Even today, in many universities the professors who at the beginning of the conflicts “represented the Soviet bureaucratic historiography”, were “nation’s soldiers” on the historic war front still dominate. They are aggressive towards qualitative new research and think different ideas are a betrayal of the nation. In 2015, a book “Ethnos and Terror in Georgia” – written by historians Marc Jung, Bernard Bonovich and Daniel Muller - was published in Georgia . Historians in their analysis of repressions of 1937-1938, based on archival documents, develop a thesis that the Abkhazians were “subjected to disproportionately high repressions”, which was completely unacceptable for Georgian historians. This chapter of the book caused a big discussion. Dozens of letters were sent to each other, where the Archives Division of the Ministry of Internal Affairs of Georgia , where they were directly searching for the documents, was actively involved,. Part of Georgian historians, who are actively represented in the higher educational and scientific institutions, arranged “moral courts” to the authors. They blamed that

“They repeat what separatists made up about resettling the part of Abkhazia to the North Caucasus, which mostly referring to the settlement of the historical Abkhazian Afsua-Abkhazs.”

And they also indicated, that

“There is no such state in the world in which the representatives of different ethnic groups are not aware of the state language, its history,

the main cultural achievement of the host country”⁴

Discussion demonstrated that scientists find it difficult to see different perspectives. Stemming from their irritation, it is easy to see which approaches are applied while teaching the history in different universities.

*This material will be introduced not only to Georgian society and the whole world, but the future generation, students, and this material will help to shape some opinion. ... The monograph contains conclusions that despite our wishes is as part of a specific policy*⁵

Nukri Gelashvili, MIA Academy Rector

While teaching the conflicts, two types of professors (invited lecturers) are active: one who study the history of particular region and try to study the issue with the historical perspective, are often representatives of the “Nation Soldiers” and the second type, who have been occupying different political or administrative positions over the years, working on the issues of the conflicts.

The study of history is strictly ideologized. The goal of the course often is not a scientific research and approval of scientific theses. Teaching is motivated by national feelings. The goal of teaching history goes beyond the scientific motives and is a kind of political treatise, we read in one of the syllabuses that the course will mostly focus “on the peaceful resolution of the issue of Abkhazia, in order to restore the rich and centuries-old tradition of the united life of Abkhazians and Georgians.”⁶ The history syllabuses are based on chronological principles. The narrative begins with the formation of the primitive system of temples BC and the chain continues until the twentieth century. Ethnic belonging and ethno-cultural image on the territory of Abkhazia is often discussed. There is a rare difference between bachelor and doctoral (PhD) programs. The story-

4 Jung, Bonovich. pp. 237

5 Jung, Bonovich. pp. 297

6 Zurab Papaskir’s syllabus in the history of Abkhazia. Prepared for Sokhumi State University

telling in syllabus ends in 1993, when the phase of active hostilities ended, and the ethnic Georgians left specific geographical area.

In addition to such nationalistic syllabuses, there are some syllabuses which pay more attention to the ethnic relations and policies since 1993. In this case history is used as a means of displaying the origin of the conflict. Such courses are oriented on the development of practical skills and during the course the student are able to study “the interaction between external and internal factors in the origin and settlement of the conflict. The impact of the conflict in the region and the situation within the country. International, local and non-governmental organizations involved in the conflict resolution process, perspectives and unrealized opportunities. Review and analysis of mistakes and achievements.”⁴⁷

In general, conflicts are not taught in Georgia and if they are, syllabuses include more psychological and geo-political aspects of conflict, than political and social.

Classification of problems

- ➔ The syllabuses do not include economic, social, demographic, and national elements, the combination of which caused the conflicts.;
- ➔ Less attention is paid to the issue of South Ossetia, there is a feeling that it is “secondary of importance”;
- ➔ The period after 1993 is considered only as an attempt to settle the conflict.
- ➔ Social, economic and legal environment in which the occupied territories exist is not discussed;
- ➔ Often lecturers are not scholars, for whom the particular issue is an interest of scientific study;
- ➔ A little scientific literature and documentary base exists to study the issue;
- ➔ Other conflicts are taught in a limited way;
- ➔ There is a deficiency of different points of view and perspectives

Recommendations

- It is desirable that the syllabuses fully include conflict regions;
- It is necessary that the political processes developed in the aftermath of 1993 are actively studied and presented to students;
- Ongoing processes in Abkhazia and South Ossetia should be actively studied;
- Scientific literature should be created, which critically analyses the reality;
- Modern and different visions should be encouraged
- Some special archival materials concerning Abkhazia and South Ossetia should be created in the university libraries where conflicts are taught;
- The fund of newspapers published in the 90s and later should be established in the university libraries, where the newspapers, magazines and books published in the conflict regions will be placed;
- Cooperation with European Universities is necessary to create a syllabus for conflict analysis and peaceful resolution.

NON-GOVERNMENTAL SECTOR AND MEDIA

Non-governmental organizations actively study the conflict regions and some of them fully focus its activities on this issue. Together with the end of military actions, this particular sector took responsibility and was the first to open new visions of conflict resolution to both the government and the Abkhazian and Ossetian sides. Unlike the university and school education, the non-governmental sector is also active in various format meetings and dialogue processes. Their knowledge of attitudes and the processes in the conflict regions is advantageous to others.

The representatives of non-governmental organizations were the first to create examples of joint cooperation. They are actively working from various angles, first of all, it is the research of peace

in the category of values and its lobbying, comparative analysis of current processes, democratic reforms. Part of non-governmental organizations tries to comment on ongoing political developments.

Together with the mentioned advocates, the non-governmental organizations have several problems. Due to limited financial resources, they lack the possibilities to conduct long-term studies. Financial instability causes the fact that analysts leave the non-government sector and move to other fields. Organizations have difficulty setting priorities on long-term research due to financial instability. They are forced to reshape their priorities to the criteria announced for the grant competition, which is the reason for their researches to be inconsistent

Lack of information is also a problem for the non-governmental sector. The conflicts are covered in Georgian language only by several sources. Most of them are online editions, such as Netgazeti.ge; Jam-news.net; Civil.ge; Accent.com.ge⁸. The scholars, who are the citizens of Georgia are trying to find out what processes are going on in the conflict zones only by foreign media sources. They are deprived of opportunity to visit the conflict zone and carry out a research themselves. Such problems have a qualitative impact on the quality of the research. Their contacts and participation in the format of various dialogues are limited and involve discussion with the only particular group of conflicting parties.

⁸ WHY DOES INTEREST IN CONFLICTS IN GEORGIAN SOCIETY DECREASE? 12/06/2017.

<http://regional-dialogue.com/conflicts/>

Identification of problems

- ➔ There is no systematic, institutional, strong research center that studies not only the conflicts in Georgia but also the processes in the region, Middle East in terms of conflicts;
- ➔ Unstable financial sources lead to analysts' migration and lack of critical intellectual resources;
- ➔ Non-governmental sector is not able to define the research priorities itself and fit to donors' priorities;
- ➔ Insufficient information deprives quality of their researches;
- ➔ The processes in the conflict zones since 1993 are not sufficiently studied;

Recommendations

- ➔ It is possible to set up an online news platform, divided in topics, which shall gather the actual information on processes taking place in Abkhazia and South Ossetia.
- ➔ With the state funding (and not the control!) researches about ongoing situation in Abkhazia and South Ossetia should be activated;
- ➔ Donor organizations should institutionally encourage organizations that work on research.

SUMMARY

As a result of the three areas discussed, the study of conflicts in Georgia are fragmented and do not have institutional character. Relations and communication between people working in the scientific community and non-governmental sector are limited. Documentary basis in the researches is poor. Teaching conflicts in different universities is personalized instead of being an institutional priority. If the lecturer leaves the university, not only arises the problem of teaching that particular subject but existing the academic direction often becomes questionable. State institutions are not interested in investing in researches and promoting policies based on science / research. The state does not fund research and is depended on international organizations in this regard. There is no library that will focus on collection of the small publications of the conflict and create information base for researchers. For some researchers, literature printed in Abkhazia and South Ossetia is practically unknown. Almost no one is studying the situation developed in the conflict regions since 1993. Economic, social, political, and legal environment in which these regions live is totally obscure.